

Johannes Messenius, *Suomen riimikronikka*. Toimittaneet ja suomentaneet Harry Lönnroth ja Martti Linna. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 913. Helsinki: SKS 2004. 313 s.

Uppsalan yliopiston juridiikan ja politiikan professorina 1609–1613 toimineen Johannes Messeniuksen (1579/1580–1636) kirjallinen tuotanto on varsin laaja. Se koostuu historiankirjoituksen ja historiallisten lähdejulkaisujen ohella erilaisista kiistakirjoituksista ja näytelmistä. Suomen kirjallisuus- ja oppihistoriaan hän on päätenyt ennen muuta siksi, että hän joutui vasten tahtoaan viettämään vuosia vankina Kajaanin linnassa. Siellä hän omistautui historiankirjoitukselle ja laati Tukholman kaupungin, Taalainmaan sekä Suomen historiaa käsittelevät kolme riimikronikkaa pyrkien jäljittelemään keskiaikaisia ruotsalaisia riimikronikoita. Näiden lisäksi vankeusvuosina valmistui Messeniuksen pääteos, laaja *Scondia illustrata*, jota ei julkaistu Messeniuksen elinvuosina lainkaan. Se ilmestyi osittain vasta vuonna 1700.

Messeniuksen tuotanto on ollut suomentajien suosiossa jo 1930-luvulta alkaen. Kajaanissa laadittu ”Suomen riimikronikka” on nyt jo kolmatta kertaa käännöksen kohteena – ensimmäinen käännös (1932) oli tosin vain osittainen, toinen puolestaan runomuotoinen (1997). Lisäksi *Scondia illustrata*-teoksen Suomen, Liivinmaan ja Kuurinmaan historiaa käsittelevä kymmenes kirja on suomennettu.¹ Nyt ilmestyneen Suomalaisen

¹Suomennokset: Johannes Messenius, *Suomen Riimi-Kronikka. Esihistoriallinen osa*, suomentanut ja kustantanut O. V. Itkonen. Helsinki 1932; Johannes Messenius, *Suomen, Liivinmaan ja Kuurinmaan vaiheita sekä tuntemattoman tekijän Suomen kronikka*, suom. Martti Linna, Jorma Lagerstedt ja Erkki Palmén. Helsinki 1988; Johannes Messenius, *Suomen kronikka*, suom. Eero Välikangas ja työryhmä Aino Katermaa, Kari Leinonen,

Kirjallisuuden Seuran julkaiseman laitoksen ovat toimittaneet ja suomentaneet Harry Lönnroth ja Martti Linna.

* * *

Messeniuksen maine suomalaisen historiankirjoituksen historiassa ei ole – viimeistään Henrik Gabriel Porthanin esittämistä kritiikeistä alkaen – ollut kovin häävi, vaikka häntä ei pidetä ”pahimpiin” kuuluvana goottilaisteorioiden esittäjänä. Suhtautuminen Messeniukseen onkin ollut kahtalaista: toisaalta historiankirjoituksen historian käsittelijät ovat huomauttaneet Messeniuksen olleen aikalaisiaan kriittisempi historioitsija, joka suhtautui epäillen esimerkiksi Johannes Magnuksen antamiin tietoihin, mutta toisaalta hän käytti suomalaistenkin alkuvaiheita käsitellessään hyväksi niin Magog-teorioita kuin tapahtumahistoriallisina lähteinä epäluotettavia (varsinkin silloin, kun käsitellään huomattavasti kirjoittamisajankohtaa aikaisempia tapahtumia) muinaisskandinaavisia saagoja. Ainakin Porthanista alkaen on muistettu myös huomauttaa, että Messeniuksen ansioihin ei kuulunut tarkkojen lähdeviittausten liittäminen esittämiinsä tietoihin.

Tämä kaksijakoinen suhtautuminen käy ilmi myös käsillä olevan suomennoksen esittämästä luonnehdinnasta Messeniuksesta historioitsijana: Messeniuksen kirjallinen tuotanto avaa erinomaisen näköalan 1600-luvun historiakäsitykseen. Tutkijana hän ei hallitse nykyaikaisen historiatieteen metodeja. Hänen lähdekritiikkinsä on kehittymätöntä: hän yhdistelee asioita ja muokkaa aineistoaan mielivaltaisesti syyllistyen myös kronologisiin erehdyksiin. Kaikesta tästä huolimatta hän edustaa oman aikansa historiantutkimuksen huippua: Johannes Magnus ja varsinkin Olaus Rudbeck fantasioineen jäävät hänestä kauas jälkeen (s. 145).

Messeniukseen on suhtauduttu epäröivästi paitsi historiantutkijana, myös yksityishenkilönä. Hänen katolilaisuutensa (tai ainakin katolilaisympätiänsä) on nähty luterilaisessa Suomessa epäilyttävänä. Antikatolilaisuuden vaikutus näkyy tämänkin teoksen esittelyosuuksissa, varsinkin Martti Linnan – vuodelta 1988 peräisin olevassa, nyt kierrätetyssä – kuvauksessa Messeniuksen opinnoista Braunsbergin jesuiittakoulussa:

Koulussa vallitseva autoritaarinen kuri ja järjestys, jolla tietoisesti pyrittiin kasvattamaan oppilaita sokeaan kuuliaisuuteen sekä

tukahduttamaan heidän taipumuksiaan omatoimisuuteen ja itsenäiseen ajatteluun, oli epäilemättä omiaan kehittämään heissä ahdasmielisyyttä, tekopyhyyttä, epärehellisyyttä ja muitakin luonteen kieroutumia. Messeniuksen luonteessa näyttää kuitenkin olleen aimo annos henkistä vastustuskykyä.²

Tämänkaltaisen antikatolilaisuuden sijaan voisi korostaa esimerkiksi jesuiittojen koulutuksen uudenaikaisuutta ja humanistisuutta. Huomattavasti tasapuolisemman ja myönteisemmän kuvauksen jesuiittain opetusjärjestelmästä saa esimerkiksi Jussi Nuortevan teoksesta *Suomalaisten ulkomainen opinkäynti ennen Turun akatemian perustamista 1640* (1999).

Uuden ajan alun kansallisten ja valtiollisten olojen projektiot tulevat taajaan Messeniuksen tekstissä esiin. Oman aikansa olojen mukaisesti Messenius rakentaa varhaishistoriaankin valtiollisen Suomen, jota kansoittivat suomalaiset. Tästä johtuen Messeniuksen kuvaus keskiajasta on kertomus pakkokäännytyksestä, valloituksesta ja järjestelmällisestä rannikkoseutujen ruotsalaistamisesta siirrättämällä alueelle ruotsalaisia talonpoikia. Tämänkaltaisen historiankuva sopii hyvin vahvistamaan suurten lukijakuntien tavanomaisia ajattelutapoja³ – lisäksi se kelpaa tukemaan muutoin kovin kriittisesti ”ruotsalaiseen” historiankirjoitukseen suhtautuvien kansallismielisten piirien merkillistä historiakuva.⁴

Siten historian tutkijain epäilykset Messeniuksen teoksia kohtaan ovat synnyttäneet myös pienen salaliittoteorian. 1930-luvun alussa (minulle muutoin tuntematon) O. V. Itkonen käänsi Messeniuksen riimikronikan esihistorialliset osat suomeksi ja julkaisi käännöksensä omakustanteena. Itkonen liitti käännökseen myös kirjoitelman ”Onko Messeniuksen Suomen riimi-kronikalla historiallista arvoa?”. Sen aluksi hän toteaa, etteivät ”nykyiset tiedemiehemme anna juuri mitään arvoa” riimikronikalle. Sen

²Linna s. 12. Kuvauksen taustalla on ilmeisesti Eino Cederbergin artikkeli *Kansallisessa elämäkerraston* IV osassa (1932), s. 93.

³Toki eräät vanhemman polven historioitsijatkin näkevät mieluusti esi- ja varhaishistoriallisessa Suomessa jonkinlaisen valtion. Ilmeisesti tämä johtuu siitä, että kyseiset tutkijat hahmottavat historian ensisijaisesti valtiollisten tapahtumisen historiana. Tällöin muinaisuuteenkin on heijastettava valtioita, kuninkaita, hallintovaltaa ja ainakin periaatteessa eri valtioiden tai valtapiirien välisiä pysyviä lineaarisia rajoja – vaikka nämä eivät ole empiirisesti todennettavissa.

⁴Ks. esim. Suomalaisuuden liiton verkkosivut, <http://www.suomalaisuudenliitto.fi/his.htm> (9.11. 2004). Ks. myös Klaus Sundbergin kriittinen analyysi ”Uusi uljas menneisyys”, *Agricolan tietosanomat* 1/2004 (<http://agricola.utu.fi/tietosanomat/numero1-04/suomalaiset.html>).

sijaan osa heistä on vastustanut käännöksen julkaisua, "väittäen sen vahingoittavan nykyistä historiantutkimusta."⁵ 1900-luvun tutkijoiden epäluulon vihjataan olevan jatkoa vuosisataiselle ruotsalaiselle ajattelulle:

Messeniuksen täytyi Skondia Illustrata teoksessaan peruuttaa osa Suomen Riimi-Kronikassa antamistaan tiedoista, mutta mitäpä ei piinattu valtiovanki olisi ollut valmis tekemään vapautensa takaisin saamiseksi. Hänen tutkimustensa tuloksia suomalaisten suhteen ei Ruotsissa luonnollisesti olisi katsottu suopein silmin. Olihan aivan ilmiselvää maanpetosta, että hän todisti voitetuilla ja orjuutetuilla suomalaisheimoilla olevan ruotsalaisiakin ylevämmän entisyyden sekä historian ja että hän riisti kunnian heidän muinaisilta jumaliltaan, selittämällä ne suomalaisiksi kuninkaiksi. Voitettu orjakansa, kuten suomalaiset Ruotsin vallan aikana todellisuudessa olivat, ei luonnollisesti saanut omata mitään historiaa, eikä myöskään ylvästellä esi-isillensä.⁶

Tämä vähättely jatkui Itkosen mukaan edelleen, vieläpä niin, että saagojen ja Messeniuksen tietoja suomalaisista kuninkaista epäilivät nimenomaan "ruotsalaissyntyiset tiedemiehemme".⁷

* * *

Riimikronikan teksti on julkaistu painettuna jo kahdesti ennen käsillä olevaa julkaisua. Nämä eivät kuitenkaan tarjoa ortografian ja muoto-opin kannalta luotettavaa tekstiä, kuten Harry Lönnroth huomauttaa (s. 140–141).

Editio vaikuttaa luotettavalta, sikäli kun asiaa voi arvioida alkuperäiskäsikirjoitusta näkemättä. Siinä otetaan huomioon Messeniuksen tekstiin tekemät korjaukset ja lisäykset. Varsin ilmava taitto – kunkin käsikirjoitusfolion teksti on taitettu omalle sivulleen – kuitenkin hankaloittaa tekstin lukemista. Tekstikriittiset huomautukset kuuluisivat mielestäni tekstikriittisten editioiden laadinnassa vakiintuneen käytännön mukaisesti pikemmin editiosivujen alalaitaan kuin loppuviitteisiin. Kronikan suomennos olisi niin ikään ollut syytä taittaa rinnan alkutekstin kanssa. Nyt tekstiin perehtyminen edellyttää jatkuvaa kirjan edestakaisin selailua. Runomuotoisiin teoksiin olisi myös helpompi viitata tavanomaiseen tapaan

⁵Itkonen 1932, s. 27.

⁶Itkonen 1932, s. 28.

⁷Itkonen 1932, s. 46.

rivinumeroitten kuin edition tai alkuperäiskäsikirjoituksen sivujaon perusteella. Toisenlaisella taitolla yli 300-sivuinen teos olisi saatu julkaistua helposti 150-sivuisena ja huomattavasti helpompilukuisessa muodossa.

Julkaisun merkittävin puute on kuitenkin historiallis-kriittisen kommentaarin puuttuminen teoksesta. Sama puute tosin vaivaa myös aiempaa Eero Välikankaan suomennosta. Historiantutkimuksen kannalta olisikin ollut huomattavasti tärkeämpää pyrkiä identifioimaan Messeniuksen historiallista lähteistöä, kuin esittää käännoksinä myyttistä muinaisaikaa koskevia kuvauksia, jotka lähes kokonaisuudessaan on julkaistu jo aiemmin.

Suuri yleisö – jolle julkaisu ainakin osin on suunnattu – saattaa kommentaarin puuttuessa pitää Messeniuksen teosta tärkeänä ja historiallisesti luotettavana kuvauksena suomalaisten esi- ja varhaishistoriasta sekä keskiajan historiasta. Esi- ja varhaishistorian kuvauksena se kuitenkin on kiinnostava yksinomaan 1600-luvun alun aatehistorian sekä historiankirjoituksen historian tutkimuksen kannalta. Myös Messeniuksen antama kuva keskiajan ja uuden ajan alun tapahtumista on aina alistettava kriittiselle analyysille. Osin hänen muista lähteistä tuntemattomat tietonsa saattavat perustua sittemmin kadonneisiin lähteisiin, osin ne ovat oppineita, kenties väärään osuneita arvauksia. Esimerkiksi ns. Buggon kapinasta kertova episodi liittyy ilmeisesti smoolantilaisen Burgon kapinaan, kuten aikaisemmasta Scandian osittaiskäännöksen kommentaarista käy ilmi.⁸ Viimeksi mainitun teoksen kommentaareihin on myös Riimikronikan lukijoiden syytä perehtyä huolimatta siitä, että ne tarjoavat lukijoilleen osin varsin uskallettujakin selityksiä.

Sananmukaisuuteen pyrkivä käänös ei ole erityisen sujuva. Proosan rivittäminen ikään kuin kyseessä olisi runomuotoinen käänös ei varsinaisesti helpota käänöksen ymmärtämistä. Rivijako ei myöskään tarkoin seuraa alkutekstin rivitystä, joten sitenkään ei mielestäni tekijöiden ratkaisu ole perusteltavissa.

Nyt julkaistun teoksen selvästi arvokkain osuus on uudessa alkuperäistekstin editiossa.

Mikko Piippo, FL

Renvall-instituutti, Helsingin yliopisto

mikko.piippo@helsinki.fi

⁸Linna / Palmén 1988, s. 116.